

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

Faculteit Godgeleerdheid

PRAKTISCHE THEOLOGIE

PASTORALE STAGE:

Exploratie en theologische reflectie

(4 studiepunten)

STAGEGIDS

2008 – 2009

1. De opleiding in de praktische theologie

1.1. Wat is praktische theologie?

Praktische theologie is een multidisciplinaire reflectie op de menselijke ervaring in een wederzijdse, kritische ontmoeting met de religieuze tradities, met de bedoeling de geloofspraktijk te realiseren, te herstellen en/of te verdiepen.

Met dezelfde hermeneutische methodologie bestudeert de pastoraaltheologie – als onderdeel van de praktische theologie – de praxis van pastores op de domeinen van de verkondiging (kerygma), de viering (leitourgia) en de sociale beleving (diakonia) van het geloof met het oog op de opbouw van een gelovige identiteit in de schoot van een gelovige gemeenschap (koinonia).

Christelijke, c.q. katholieke praktische/pastoraaltheologie start haar reflectie in het kader van een creatieve dialoog met de christelijke/katholieke tradities en verloopt in openheid op andere religieuze en levensbeschouwelijke visies.

1.2. De basisprincipes

De opleiding in de praktische theologie kent de volgende basisprincipes:

- 1) Een opleiding “op maat” met maximale flexibiliteit, spreiding en mogelijkheid tot begeleide zelfstudie.
- 2) De integratie van een complementaire leervorm: leren aan ervaring. De opleiding wordt praktijkbetrokken aangeboden door practica, werkcolleges en een pastorale stage met supervisie.
- 3) Een persoonsgerichte vorming met aandacht voor spiritualiteit.
- 4) Een interdisciplinaire vorming: de pastoraaltheologie steunt niet alleen op inzichten uit de theologie, tevens bestaat de mogelijkheid om gespecialiseerde colleges aan andere faculteiten binnen het keuzevakkenpakket op te nemen.
- 5) De specialisatie in een pastoraal werkveld: naast een algemene praktisch-theologische vorming kiezen de studenten een pastoraal werkveld waarin ze zich wensen te specialiseren en stage te lopen: pastoraat in de zorg, het gezin, de school, de parochie, de gevangenis, het vormingswerk, etc.

1.3. De algemene doelen

De pastorale stage: exploratie en theologische reflectie is gericht op het aanleren of verdiepen van pastorale competenties en het vermogen om theologisch op de pastorale praxis te reflecteren. Hieronder worden heel wat competenties weergegeven, waartoe de academische pastoraatsopleiding studenten wil vormen. De pastorale stage biedt een eerste aanzet tot het ontwikkelen van deze competenties.

Onder competenties verstaan we kennis, vaardigheden en houdingen om een opdracht of doel te realiseren. We hebben de pastorale competenties onderverdeeld in vijf grote rubrieken.

1) *Hermeneutische competenties*¹

Van pastores wordt verwacht dat zij bekwaam zijn om (1) bij mensen en binnen de samenleving de christelijke geloofstraditie te herkennen, te verstaan, te vertolken en te duiden, met het oog op een respectvolle en vruchtbare dialoog; (2) een theologische diagnostiek te hanteren van de eigen cultuur en van de persoonsbiografie (van zichzelf en van anderen); (3) de werk- en leefsituatie als authentieke *locus theologicus* te ervaren.

2) *Mystagogische competenties*

Van pastores wordt verwacht dat zij bekwaam zijn om (1) de cultuur en de biografie (van anderen en van zichzelf) ‘open te lezen’ naar Gods transcendentie toe; (2) de christelijke traditie ‘open te lezen’ naar het daarin geïmagineerde geheim van Gods aanwezigheid in de persoon van Jezus Christus in deze wereld; (3) de competentie om personen te begeleiden in hun zoektocht naar het levens- en geloofsmysterie van de mens; (4) de competentie om in woord en gebaar het geloofsmysterie in het menselijke leven (symbolisch) te wekken en te laten groeien.

3) *Academische competenties*

Pastores zijn bekwaam om als academisch gevormde theologen (1) kwesties en situaties in de pastorale beroepspraktijk, en de bredere kerkgemeenschap en samenleving te analyseren, te beoordelen en in een open dialoog te bediscussiëren; (2) nieuwe ontwikkelingen in de theologie en de menswetenschappen in de pastorale beroepspraktijk te integreren; (3) de theologische theorievorming vanuit de pastorale beroepspraktijk kritisch te bevragen.

4) *Professionele competenties*²

Pastores zijn bekwaam tot (1) het ontwikkelen en doorleven van interpersoonlijke relaties met het oog op de gemeenschapsvorming met pastoranten, collega-pastores, de grotere kerk, in een oecumenisch perspectief; met dit doel voor ogen kan de pastor constructief samenwerken, respectvol omgaan met andere opinies en constructief omgaan met conflicten; (2) communicatie met pastoranten: hierbij mag van pastores een actief en invoelend luisteren en spreken verwacht worden, dat ze toelaat om bij de beleving van de ander te komen en zo onderliggende zin- en geloofsvragen op te merken, te verwoorden en te verhelderen; (3) communicatie naar het geheel van de instelling: hierbij mag van pastores verwacht worden dat zij open kunnen communiceren, helder en beknopt kunnen spreken, ook voor een publiek, en schriftelijk adequaat kunnen communiceren; (4) de organisatie van de pastorale dienst en/of het pastorale werk: daartoe is inzicht vereist in de instelling van de pastorale dienst en de eigen plaats daarbinnen, kunnen pastores de eigen professionaliteit hanteren (eigen deskundigheid en grenzen), schrijven pastores zich in in de opdracht van de instelling en behartigen mee de christelijke identiteit ervan; (5) inschakeling in de beroepsethiek: pastores zijn in staat om te gaan met vertrouwelijke informatie, biechtgeheim, beroepsgeheim, patiëntenrechten...

---

¹ Bij de invulling van de eerste drie rubrieken (hermeneutische competenties, mystagogische competenties en academische competenties) hebben we ons laten leiden door de formulering van de eindtermen van het pastoraal jaar aan de Katholieke Theologische Universiteit te Utrecht. Cfr. *Syllabus pastoraal jaar (voltijds)*, 2004-2005, Katholieke Universiteit, Utrecht, p. 11-12.

² Bij de invulling van rubriek 4 ‘professionele competenties’ en rubriek 5 ‘persoonsgebonden competenties’ hebben we ons laten leiden door het document *Pastorale competenties* van de subcommissie Pastoraal Algemene Ziekenhuizen en Instellingen Geestelijke Gezondheidszorg van het VVI.

5) *Persoonsgebonden competenties*

Van pastores wordt verwacht dat zij werken aan: (1) hun persoonlijke integriteit: vanuit een authentieke opstelling kunnen pastores zich aanpassen aan verschillende situaties en omgaan met onmacht, grenzen en beperkingen, zij dienen in staat te zijn tot reflectie en zelfreflectie en ze zullen ernaar streven een evenwichtige opstelling ten opzichte van het werk te bewaren; (2) hun motivatie: van pastores wordt een bezielde en enthousiaste inzet verwacht, waarbij zij kunnen omgaan met de spanning tussen doelgerichtheid (resultaat bereiken, organiseren...) en gratuitheid (tijd verliezen aan mensen, er zijn, onthaasten...); (3) hun persoonlijke vorming: door supervisie, intervisie, lectuur en navorming; (4) hun gelovige basishouding: hierbij wordt van pastores verwacht dat zij vertrouwd zijn met de bijbels-christelijke traditie, leven vanuit een persoonlijk geloof/godsverbondenheid, zich verbonden en betrokken voelen bij de kerk en de eigen identiteit kunnen verwoorden in een pluralistische context.

1.4. De vormingstrajecten in de praktische theologie en de pastorale stages

Studenten die zich praktisch-theologisch wensen te vormen kunnen naargelang hun vooropleiding, beroepssituatie en doelstelling kiezen uit verschillende vormingstrajecten met aangepaste pastorale stage.³

1) *Praktisch-theologische opleidingsonderdelen in de Master in de godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen (4^e jaar)*

Alle vierdejaarsstudenten master in de godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen kunnen in hun studieprogramma praktisch-theologische opleidingsonderdelen opnemen:

1. De pastorale stage: exploratie en theologische reflectie (A03D0A)
Het opleidingsonderdeel “pastorale stage: exploratie en theologische reflectie” (100 à 120 uur) biedt aan de studenten de kans kennis te maken met en een eerste praktijkervaring op te doen in het pastoraal werk in een gekozen pastorale sector: bijvoorbeeld de pastorale dienst in een zorginstelling (algemeen ziekenhuis, psychiatrisch ziekenhuis of instelling, woon- en zorgcentrum) of een parochie of een christelijke vormingsdienst.
2. Het werkcollege praktische theologie: thematische reflectie (A03D2A)
Dit werkcollege is gericht op het aanleren van een praktisch-theologische attitude en vaardigheden met betrekking tot concrete situaties in diverse pastorale sectoren. Het werkcollege bestaat uit een mix van studiedagen, bijeenkomsten van de leergroep en spirituele vorming.
3. Masterproef met praktisch-theologische dimensie
Tenslotte is er de mogelijkheid om een masterproef te schrijven met een praktisch-theologische dimensie. Dit kan in combinatie met de pastorale stage en/of het werkcollege, maar kan ook onafhankelijk van elkaar gerealiseerd worden.

---

³ Voor meer informatie over de toelatingsvoorwaarden en de studieprogramma's van deze vormingstrajecten verwijzen wij naar de programmaprochures *Optie Praktische Theologie: academische pastoraatsopleiding (2008-2009)* en *Permanente vorming praktische theologie (2008-2009)*. Deze informatie kunt u ook online raadplegen op de onderwijswebsite <http://www.theo.kuleuven.ac.be/nl/onderwijs/> of <http://www.theopraxis.eu>.

2) *Optie in de praktische theologie: academische pastoraatsopleiding tijdens de Master in de gespecialiseerde studies in de Godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen (5^e jaar)*

Deze opleiding wordt aangeboden in de Master in de gespecialiseerde Godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen, optie praktische theologie: academische pastoraatsopleiding. De studenten lopen een uitgebreide praktisch-theologische stage van 480 uur (16 pt). Wanneer zij slagen in de hele opleiding behalen zij het diploma Master in de gespecialiseerde Godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen, met vermelding van de optie in de praktische theologie: academische pastoraatsopleiding op het diplomasupplement.

3) *De integrale opleiding in de praktische theologie op het niveau van de Permanente Academische Vorming⁴*

Deze opleiding situeert zich in de permanente vorming praktische theologie (PV). In dit vormingstraject lopen de studenten een uitgebreide praktisch-theologische stage van 480 uur (16 pt). Wanneer zij in het geheel van de opleiding slagen, behalen zij het getuigschrift van de integrale opleiding in de permanente vorming in de praktische theologie.

1.5. De opleidingsverantwoordelijken

De verantwoordelijken voor de opleiding in de praktische theologie zijn lid van de stuurgroep praktische theologie: Annemie Dillen (voorzitter stuurgroep praktische theologie), Marcel Broesterhuizen, Joris Geldhof, Thomas Knieps, Axel Liégeois, Didier Pollefeyt, Anne Vandenhoeck (wetenschappelijk medewerker, supervisor) en Frieda Boeykens (coördinator Academisch Centrum voor Praktische Theologie).

2. Doel en inhoud van de pastorale stage: exploratie en theologische reflectie

2.1. Het doel van de stage

Het opleidingsonderdeel *pastorale stage: exploratie en theologische reflectie* biedt aan de studenten de kans kennis te maken met en een eerste praktijkervaring op te doen in het pastoraal werk in een gekozen pastorale sector: bijvoorbeeld de pastorale dienst in een zorginstelling (algemeen ziekenhuis, psychiatrisch ziekenhuis of instelling, woon- en zorgcentrum) of een parochie of een christelijke vormingsdienst. De stagiair(e) verwerft inzicht in:

- 1) de specifieke pastorale sector,
- 2) de stageplaats,
- 3) de verschillende dimensies van de pastorale praktijk: individueel pastoraat, gemeenschapspastoraat, liturgie en organisatie,
- 4) de rol en de opdracht(en) van de pastor, hoe een pastor (vormingswerker) functioneert in het gekozen veld,
- 5) de eigen leerdoelen⁵,

---

⁴ Naast de integrale opleiding in de permanente vorming praktische theologie bestaat ook de basisopleiding in de permanente vorming praktische theologie. In dit vormingstraject is er geen pastorale stage. Voor meer informatie kunt u terecht in de programmabrochure *Permanente vorming praktische theologie (2008-2009)* of op de onderwijswebsite <http://www.theo.kuleuven.ac.be/nl/onderwijs/> of <http://www.theopraxis.eu>

6) de eigen geschiktheid voor dit soort werk.

De studenten leren praktisch-theologisch te reflecteren over het pastorale handelen van zichzelf en van anderen.

Van de studenten die de pastorale stage: exploratie en theologische reflectie volgen, wordt verwacht dat ze zich oriënteren op de werking, de structuur en de organisatie van de stagevoorziening. Zo leren ze de plaats kennen van de stagevoorziening binnen het geheel van pastoraat in Vlaanderen.

Door te participeren aan het takenpakket van de pastor zouden de studenten moeten komen tot een grondige reflectie op de identiteit van het beroep.

De stagiair(e) moet leren zich bewust te worden van zijn of haar houding als pastor en als persoon in relatie tot pastoranten en andere hulpverleners. Centraal staat dat de student in toenemende mate zelfstandig handelt, meer verantwoordelijkheid draagt en in staat is tot positief-kritisch reflecteren.

2.2. Situering ten aanzien van de praktisch-theologische stage in het vijfde programmajaar (Master in de gespecialiseerde studies in de godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen/optie praktische theologie: academische pastoraatsopleiding)

Het doel van de *praktisch-theologische stage* (16 pt) in het vijfde programmajaar is dat stagiair(e)s kunnen ingroeien in een pastoraal beroepsprofiel of dit verder kunnen verdiepen in een gekozen pastorale sector. Via het opdoen van pastorale praktijkervaring en de reflectie daarop verwerven stagiair(e)s inzichten, oefenen zij vaardigheden en werken zij aan grondhoudingen nodig voor het beroep van pastor in deze sector. De stage bedoelt ook antwoord te geven op de vraag of het pastorale werk in deze sector de stagiair(e)s liggen en of zij geschikt zijn voor de taak van pastor. Hierbij wordt aandacht besteed aan drie componenten:

- De persoonsgebonden component: Wie ben IK als pastor?
- De taak- en functiegebonden component: wie ben ik als PASTOR?
- De contextgebonden component: wat betekent PASTORAAT in deze pastorale sector?

De *pastorale stage: exploratie en theologische reflectie* in het vierde programmajaar kan fungeren als voorbereiding op deze grote *praktisch-theologische stage* (geprogrammeerd in de master gespecialiseerde studies in de godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen/optie praktische theologie: academische pastoraatsopleiding). In deze situatie zal de focus meer liggen op het ontwikkelen van persoonlijke leerdoelen waaraan in de grote stage verder kan aan gewerkt worden. Maar het is ook mogelijk de *pastorale stage: exploratie en theologische reflectie* op zich te lopen, waarbij de focus meer zal liggen op kennisverwerving van het pastoraat en de eigen geschiktheid voor dit soort werk en eventueel praktijkanalyse en theologische reflectie ten dienste van de masterproef.

2.3. De inhoud van de stage

De inhoud van de *pastorale stage: exploratie en theologische reflectie* bestaat uit:

---

⁵ Via de pastorale stage kan de student praktijkervaring opdoen met het oog op praktijkanalyse en theologische reflectie ten dienste van zijn of haar masterproef. Cf. de syllabustekst over de masterproef.

1. Een uitgebreide introductie in de pastorale praktijk

De volgende elementen krijgen hier een plaats: de stagiair(e)s verwelkomen en installeren in het werkmidden, introduceren bij alle betrokkenen, wegwijs maken in structuur en cultuur van het werkveld, informeren over en oriënteren in hun opdracht.

2. Het uitvoeren onder begeleiding van welbepaalde pastorale taken

Na een introductieperiode worden de beginnende stagiair(e)s verder ingeschakeld in het pastorale werk en krijgen zij onder begeleiding van de werkbegeleiding bepaalde taken toegewezen. De bedoeling is de diverse aspecten van het pastorale werkdomein verder te leren kennen. Gezien het om een exploratiestage gaat is het belangrijk voldoende variëteit in de stage in te bouwen. Ook mag gaandeweg meer initiatief van de stagiair(e) zelf verwacht worden.

Al naargelang de stage-opzet en de sector waarin de stage gelopen wordt, kunnen hierbij volgende dimensies van het pastoraat aan bod komen:

1) Individueel pastoraat

Diverse vormen van individueel contact, gesprek, begeleiding en gebedsmomenten, zoals kennismakingsgesprekken, gesprekken met individuen of paren als voorbereiding op sacramenten, hulpverlenende gesprekken, pastorale gesprekken.

2) Gemeenschapspastoraat

Diverse vormen van groepsgesprekken en groepsbegeleiding. De stagiair(e) maakt kennis en doet ervaring op met⁶:

- Een vorm van groepswerk waarin een tevoren vastgestelde pastorale taak, leeropdracht of doelstelling voorop staat: bvb. catechetische groepen (de stagiair(e) leert hoe doelgerichte catechetische processen kunnen worden opgezet en doet ervaring op in het uitvoeren van een concrete catechese (volwassenen, kinder- en jeugdcatechese)), of werkgroepen (de stagiair(e) bekwaamt zich in proces- en taakgericht samenwerken met collega's en vrijwilligers).
- Een vorm van groepswerk waarin de levens- en geloofservaringen van de deelnemers centraal staan zoals geloofsgesprekken, zingevingsgroepen, pastoraat en evangelisatie met gebruikmaking van sport, spel of kunst, bezinningsbijeenkomsten, rouwbegeleiding van families, begeleiding van zelfhulpgroepen (echtgescheidenen, weduwen en weduwnaars, ...), groeigroepen vergeving...

3) Liturgie

Diverse vormen van vieringen, rituelen en zegeningen (individueel of in gemeenschap), homilie of getuigenis, participatie aan liturgische werkgroepen. De stagiair(e) neemt deel aan de voorbereiding van en neemt deel aan eucharistievieringen of woord- en communiediensten, vieringen in liturgisch sterke tijden, neemt deel aan de zalving en zegening van zieken en stervenden, bij afscheidsrituelen, bij andere gebedsdiensten of bezinningen, bij bedevaarten.

4) Organisatie

Diverse vormen van communicatie met teamleden, ander personeel, vrijwilligers, pastores, zoals deelname aan vergaderingen van het pastorale team of ruimere pastorale overleg- en

---

⁶ Dit onderscheid tussen twee vormen van groepswerk hebben we gevonden in *Studiegids UNIPA, juli 2004*, Theologische Faculteit Tilburg, p. 20a.

samenwerkingsverbanden, overlegmomenten met personeel. Diverse vormen van animatie en vorming van personeel en vrijwilligers ter professionalisering, ondersteuning en motivering. Bepalen en organiseren van structuren en activiteiten, verrichten van administratie en bureelwerk. Inzicht verwerven in de structuur van de pastorale dienst en de plaats in de ruimere organisatie, onder meer door één of meerdere interviews met een pastor, vrijwilliger en personeel.

3. Reflectie op de opgedane leerervaringen

De reflectie gebeurt via gerichte leeractiviteiten. Deze activiteiten maken eveneens deel uit van de stage. De leeractiviteiten zijn:

1) Inhoudelijke stage-afspraken

In het stagecontract worden de persoonlijke leerdoelen, de stageopdrachten en de leeractiviteiten bepaald (cf. infra, p. 11).

De persoonlijke leerdoelen worden door de stagiair(e) geformuleerd in overleg met de werkbegeleiding en de supervisor. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen kennisgerichte leerdoelen (bv. inzicht verwerven in diverse ziektebeelden), taakgerichte leerdoelen (bv. begeleiding van een groepsgesprek), persoonsgerichte leerdoelen (bv. de schroom overwinnen om pastoraal aan te spreken). De leerdoelen worden meegenomen tijdens de hele stage en bijgestuurd en getoetst tijdens het evaluatiegesprek.

2) Het stageboek

Het stageboek biedt aan de stagiair(e)s een belangrijk leerinstrument om op hun praktijkervaringen te reflecteren. Per stagedag noteert de stagiair(e) een overzicht van de opgedane ervaringen (via het systeem van tijdschrijven) en staat hij of zij stil bij wat hij of zij geleerd heeft (maximum 1 blz.).

Volgende richtvragen kunnen hierbij helpen:

- Wat heb ik geleerd over het pastoraal werkveld waarin ik stage loop?
- Wat heb ik geleerd over de rol(len), de taken, de vaardigheden van de pastor? Hoe zou je de eigenheid van pastoraat, vanuit de ervaring opgedaan tijdens de stage, omschrijven?
- Wat wil ik daar nu zelf mee: zie ik mezelf dit werk doen? Wat trekt mij aan? Wat houdt mij tegen?
- Welke concepten, begrippen, metaforen, beelden, bijbelverhalen uit mijn theologische opleiding kan ik verbinden met mijn pastorale ervaringen? Kan je dit omschrijven?
- Ben je gedurende de stage geconfronteerd geweest met verschillende manieren van theologisch denken - bij pastores, bij patiënten/pastoranten, bij jezelf? Zo ja, waarin lagen de verschillen?
- Op welke (theologische) vragen ben je gebotst in je stage, die je graag verder zou willen uitdiepen?

Tijdens het pastorale werk reflecteren zij ook: daarbij gaat het over 'reflectie in actie'. Na en tijdens het uitschrijven van de praktijksituatie, een specifieke casus (niveau 0), komt er 'reflectie op actie' tot stand (reflectie die niet onmiddellijk aan het concrete handelen gekoppeld is). Van stagiair(e)s wordt verwacht dat ze tijdens deze pastorale stage basisvaardigheden ontwikkelen om op de verschillende niveaus te kunnen reflecteren.

De meeste vormen van reflectie zullen zich op het eerste en tweede niveau afspelen. De Nederlandse theologen Corja Menken-Bekius en Henk Van der Meulen noemen het eerste (functionele) niveau 'pastorale praktijktheorie' en het tweede niveau 'pastoraaltheologische

theorie'. Een stagiair(e)(e) die een liturgische dienst heeft voorbereid en hierbij bepaalde taken op zich heeft genomen, kan reflecteren over hoe bijvoorbeeld het spreken voor de groep anders had gekund en waarom hij of zij dit mogelijk beter op een andere manier had gedaan. Daarbij gaat het over 'pastorale praktijktheorie': een theoretische reflectie op het handelen, op methoden en technieken. De reflectie leidt tot een aantal 'gegeneraliseerde uitspraken' over hoe te handelen in situatie X. Met andere woorden: de stagiair(e)(e) verwoordt inzichten die niet enkel in de zeer concrete casus, maar ook daarbuiten voor anderen in andere gelijkaardige situaties relevant kunnen zijn. De stagiair(e)(e) kan ook een reflectie uitschrijven over de relevantie van de specifieke vorm van liturgie waaraan hij/zij meewerkte en de opbouw hiervan. Hierbij zal de stagiair(e)(e) eerder teruggrijpen naar theologische inzichten en een 'pastoraaltheologische theorie' ontwikkelen.

Soms is het mogelijk en relevant om ook op een derde niveau te reflecteren, met name binnen een 'wetenschapstheoretisch paradigma'. Daarbij stelt de stagiair(e)(e) zich bijvoorbeeld de vraag of de ontwikkelde inzichten geldig zijn en of de uitgeschreven reflectie een pastoraaltheologische reflectie is. Het gaat hierbij over een reflectie op 'meta-niveau', een reflectie over de reflectie en over de discipline van pastoraaltheologie.

Een ander voorbeeld kan verschillende reflectieniveaus verduidelijken. Een stagiair(e)(e) kan in een ziekenhuiscontext geconfronteerd worden met een vrouw die het moeilijk heeft met de vraag waarom ze zo moet afzien en waarom God niet ingrijpt. Tijdens het gesprek heeft de stagiair(e)(e) allicht allerlei gedachten, die een invloed hebben op de vraagstelling en het verloop van het gesprek. Dat is 'reflectie in actie'. Van de stagiair(e)(e) wordt verwacht achteraf een reflectie over het gesprek uit te schrijven. Na een korte beschrijving van de ervaring (al dan niet aan de hand van een verbatim), kan de stagiair(e)(e) nadenken over de vragen die hij of zij gesteld heeft en over mogelijke andere vragen of reacties. Het gaat hier over vragen zoals: is het zwijgen of spreken van de pastor in gelijkaardige situaties wenselijk en waarom? Bij deze reflectie kan de stagiair(e)(e) verwijzen naar theorieën over vraagstelling of over bepaalde vormen van pastoraat (pastorale praktijktheorie). Daarnaast kan de stagiair(e)(e) ook reflecteren op de vraag naar God en het lijden op zich, aan de hand van deze concrete ontmoeting. Grijpt God in het leven van mensen in? Waarom moeten mensen lijden? De stagiair(e)(e) kan voor zichzelf uitschrijven hoe hij of zij dit ziet (aan de hand van persoonlijke ervaringen en theologische theorieën) en waarin hij/zij verschilt van en overeenkomt met de persoon met wie het gesprek gevoerd werd. Dit is een pastoraaltheologische reflectie, die vervolgens ook weer kan leiden tot een reflectie op het niveau van de pastorale praktijktheorie. Daarbij kunnen vragen rijzen zoals: had ik de vrouw meer zelf moeten laten vertellen, had ik mijn eigen visie, ervaringen ter sprake moeten brengen? In sommige situaties zal de stagiair(e)(e) zich bewust worden van de manier waarop deze reflectie tot stand komt. Dat is dan een meta-reflectie op het derde niveau.

Daarnaast worden in het stageboek opgenomen: de verslagen van de begeleidingsgesprekken met de werkbegeleiding, de lijst met data en onderwerpen van de gesprekken met de supervisor, persoonlijk stagemateriaal (zoals homilies of geloofsgetuigenissen, vieringen, gebeds- en bezinningsteksten, voorbereiding van een vergadering, enz.), een overzicht van vormingsmomenten en een lectuurlijst.

Het stageboek dient als basis voor de werkbesprekingen met de werkbegeleid(st)er (cf. infra, p. 11-12). De werkbegeleid(st)er mag het stageboek opvragen en inkijken. In voorbereiding van de evaluatiemomenten wordt het ingediend bij de stagecoördinator.

3) *De begeleidingsgesprekken met werkbegeleiding en supervisor*

De begeleidingsgesprekken zijn de werkbesprekingen met de werkbegeleiding en de individuele leergesprekken met de supervisor. Deze worden systematisch gepland en door de stagiair(e) en de begeleiding voorbereid (cf. infra p. 11-13).

4) *Het eindevaluatiegesprek*

Ter voorbereiding van de eindevaluatie vult de stagiair(e) een vragenlijst in, met specifieke aandacht voor de leerdoelen (cf. infra p. 12 -13).

5) *Lectuur en/of vorming*

Wanneer de kansen zich voordoen kan de stagiair(e) participeren aan vormingsmomenten die door de pastores van het team of van de pastorale sector worden bijgewoond.

3. *Duur van de pastorale stage: exploratie en theologische reflectie*

De pastorale stage: exploratie en theologische reflectie kent een omvang van 100 à 120 uren studiebelasting. Uit dit pakket worden ongeveer 80 uren gereserveerd voor de introductie en het begeleid uitvoeren en de gesprekken met de werkbegeleider. Wanneer de stagiair(e) stage-opdrachten krijgt, zijn de voorbereiding, uitvoering en opvolging van de opdrachten inbegrepen in de stagetijd. De overige 20 à 40 uren zijn bedoeld voor de overige leeractiviteiten. De stage kan gelopen worden in het eerste of tweede semester of voor de aanvang van het academiejaar (in de maand september), na overleg tussen stagiair(e), de stagecoördinator en de werkbegeleid(st)er en na goedkeuring door de stuurgroep praktische theologie.

We geven enkele voorbeelden:

Voorbeeld 1:

De student loopt stage in de pastorale dienst van een algemeen ziekenhuis.

Hij of zij opteert ervoor de stage in ongeveer één maand te lopen. Dit komt neer op 2 à 3 stagedagen van 8 uur elke week gedurende één maand of 10 stagedagen verspreid over een maand.

Een andere formule is de stage te spreiden over het hele semester en gedurende één dag per week stage te lopen (bijvoorbeeld van half oktober tot eind december of van begin februari tot half april).

Elke stagedag wordt afgesloten met een kort gesprek met de werkbegeleider.

Voorbeeld 2:

De student loopt stage in een parochiefederatie.

Hij of zij spreidt de stage over het eerste semester en zal gedurende een tiental weken 8 uur per week stage lopen in de parochiefederatie. De stage-activiteiten kunnen zowel overdag (bv. uitschrijven van een folder over volwassenencatechese, meegaan met een rouwbezoek, gesprek met werkbegeleider), als 's avonds (bvb. mee begeleiden van een avond volwassenencatechese, bijwonen van het overleg van het federatieteam of parochieteam) als in het weekend (bvb. meehelpen in de kindernevendienst van de zondagsviering) plaatsvinden.

Voorbeeld 3:

De student loopt stage in een diocesane dienst voor gezinspastoraal en zal in het bijzonder focussen op een groep 'vergeving'.

Hij of zij spreidt de stage over het eerste en tweede semester. De concrete groep 'vergeving' komt samen gedurende 8 avondbijeenkomsten in het tweede semester (van telkens 2 uur). De student zal gedurende het eerste semester via gesprekken met de begeleiders en lectuur zich inwerken in het achterliggende gedachtegoed van de groepen 'vergeving' (ook met het oog op zijn of haar masterproef). De stagiair(e) woont als begeleider samen met de begeleiders de bijeenkomsten van de groep bij en krijgt specifieke opdrachten: bijvoorbeeld het leiden van een 'ijsbreker', een inleiding verzorgen bij een gebruikte tekst, foto's en gedichten zoeken, ... De bijeenkomsten vinden 's avonds plaats, maar de voorbereiding en opvolging van de opdrachten kan de stagiair(e) plannen, zoals het beste uitkomt voor hem/haar en het begeleidingsteam. Na elke bijeenkomst volgt een gesprek met de werkbegeleider.

Aantal uren voor de leeractiviteiten:

Naast de gesprekken met de werkbegeleiding zijn er ook nog andere leeractiviteiten ter verwerking van de stagepraktijk. De overige leeractiviteiten vragen 20 à 40 uur ter verwerking. We geven een schatting van het aantal uren verwerking per leeractiviteit.

- Het vastleggen van de inhoudelijke stage-afspraken via de stagebespreking en het uitschrijven van het stagecontract: ongeveer 4 uur.
- Het bijhouden van het stageboek: ongeveer 6 uur.
- Het schrijven van de eindexamen en het houden van het eindexamengesprek: ongeveer 4 uur.
- Het voorbereiden en volgen van drie individuele sessies leerbegeleiding: ongeveer 8 uur.
- Lectuur: ongeveer 6 uur.

4. Het zoeken van een stageplaats

Tijdens een verkennend gesprek met de stagecoördinator wordt een eerste inventarisatie gemaakt van verwachtingen, motieven en persoonlijke leerdoelen van de stagiair(e). Er wordt samen besproken waar de stage het best gerealiseerd kan worden. Het repertorium aangebracht vanuit het Academisch Centrum voor Praktische Theologie bevat een lijst met stageplaatsen die jaarlijks wordt aangepast (zie document 2: repertorium stageplaatsen). De stuurgroep praktische theologie beslist of de voorgedragen instelling in aanmerking komt als stageplaats. Criteria hierbij zijn:

- er is een goede begeleiding tijdens de inwerkings- en verkenningsperiode;
- doel en inhoud van de pastorale stage zoals hierboven verwoord, moet op deze stageplaats aan bod kunnen komen;
- de stageplaats is exemplarisch, i.e. een plaats waar de stagiair(e) iets kan leren dat niet zo specifiek is dat het nergens anders in praktijk gebracht kan worden;
- er is een goed functionerend pastoraal team;

- er is een professionele werkbegeleiding mogelijk met een visie die overeenkomt met deze van het opleidingsinstituut;
- de verhouding tussen stagiair(e) en werkbegeleiding, en de verhouding tussen stagiair(e) en pastoranten moeten zodanig zijn dat ze geen belemmeringen bevatten voor het leren tijdens de stage. Dit betekent concreet dat het in principe niet mogelijk is om stage te lopen in de instelling waar men als vrijwilliger of professioneel actief is (geweest);
- de pastorale opdracht is afgestemd op het statuut van de stagiair(e): leek, priester, diaken, religieus;
- de leerdoelen van de stagiair(e) moeten afgestemd zijn op wat de stageplaats kan aanbieden aan leeransen, theologische reflectie en zelfstandig functioneren.

Na het gesprek met de kandidaat neemt de stagecoördinator contact op met de instelling waar de stage zal doorgaan. Er volgt een stagebespreking met de stagecoördinator, de stagiair(e) en de werkbegeleiding. De stagecoördinator brengt verslag uit aan de stuurgroep praktische theologie. Wanneer deze bespreking tot een positieve overeenstemming leidt tussen de stuurgroep praktische theologie, de werkbegeleiding en de stagiair(e) kan de stage doorgaan.

5. Stagecontract

Het stagecontract is het resultaat van de stagebespreking tussen de stagiair(e), de werkbegeleiding en de stagecoördinator. In dit gesprek komen de volgende items aan bod:

- de inhoud van de stagegids,
- de wederzijdse verwachtingen,
- de persoonlijke leerdoelen van de stagiair(e),
- het verloop, de inhoud en de organisatie van de stage.

De stagiair(e) maakt een verslag van dit gesprek met behulp van een checklist (zie document 3a: stagecontract pastorale stage: exploratie en theologische reflectie), dat met het akkoord van de werkbegeleider, de stagecoördinator en de docent van het opleidingsonderdeel als stagecontract geldt.

Met de supervisor sluit de stagiair(e) een apart supervisiecontract af (zie document 4: supervisiecontract).

6. Begeleiding van de stage

De stagiair(e) is de belangrijkste verantwoordelijke voor het eigen leerproces en het eigen functioneren op de stageplaats. In functie van dit leerproces wordt echter een drievoudige begeleiding georganiseerd:

6.1. Organisatorisch: door de stagecoördinator, in overleg met de stuurgroep praktische theologie

De eerste persoon van wie de stagiair(e) hulp mag verwachten is de stagecoördinator. Zij is diegene die vanwege de stuurgroep praktische theologie instaat voor de organisatie van de stage. Haar werk situeert zich vooral in de begin- en eindfase van de stage. De stagecoördinator geeft de nodige informatie en hulp bij het kiezen of aanvaarden van een

stageplaats, de werkbegeleider en een supervisor en aan het vastleggen van het stagecontract. De stagecoördinator neemt de leiding van de eindevaluatie, die vooraf door de stagiair(e) en werkbegeleiding zijn voorbereid. Bij de eindevaluatie wordt zij bijgestaan door de docent van het opleidingsonderdeel. De stagecoördinator en de docent beoordelen het stageboek van de stagiair(e).

6.2. Taakgericht: door de werkbegeleider, eventueel in overleg met co-begeleiders of coach

1) Algemeen

We geven er de voorkeur aan dat de werkbegeleiding gebeurt in het kader van een pastoraal team. Er moet echter wel één aanspreekbare begeleid(st)er blijven. De werkbegeleid(st)er helpt de stagiair(e) bij het ingroeien in het pastorale beroepsprofiel. De werkbegeleiding concentreert zich op het concrete pastorale werk en het concrete pastorale handelen, in respect voor de eigenheid van de stagiair(e) en voor de eigenheid van het pastorale werk in de pastorale sector. Naargelang de beginsituatie van de stagiair(e)(e) waakt de werkbegeleid(st)er over de fasering van de stage: observatie en analyse, mee begeleiden en uitvoeren, zelfstandig begeleiden en uitvoeren. In het begin ligt de klemtoon op instructie en bemoediging om de stagiair(e)(e) over de onbekendheid met het werkmidden en de daarmee gepaard gaande onzekerheid heen te helpen. Geleidelijkheid en tijd inbouwen voor verwerking van de vele informatie zijn hier geboden. Is de stagiair(e) eenmaal in het werk gelanceerd, dan zal ook het leren aan ervaring meer naar voren treden.

2) Verwachtingen t.a.v de werkbegeleiding

- Werkbegeleid(st)ers zijn pastores met een volledige pastorale opleiding: priesters, pastoraal werk(st)ers en diakens met een visie die overeenkomt met deze van de opleiding.
- De werkbegeleid(st)er is in staat in een klimaat van veiligheid en vertrouwen een goede werk- en leerrelatie te ontwikkelen met de stagiair(e). In het bijzonder moet de werkbegeleid(st)er in staat zijn op een goede wijze feedback te geven. De werkbegeleid(st)er stelt zich in op de capaciteiten en groeipotentieel van de stagiair(e) en kan feedback formuleren in aandachtspunten voor verdere groei. Hij of zij moet het midden kunnen vinden tussen het bijsturen en adviseren van de stagiair(e) en het eigen zoeken, ervaren en ondernemen van de stagiair(e) zelf.
- De werkbegeleid(st)er beschikt over voldoende tijd voor de begeleiding van de stage, de werkbesprekingen met de stagiair(e), de evaluatiegesprekken met de stagecoördinator (2 à 3 gesprekken).

3) Werkbesprekingen

Een groot deel van de werkbegeleiding vindt op informele wijze plaats, maar het is goed om regelmatig formele werkbesprekingen te houden. In deze gesprekken kijken stagiair(e) en werkbegeleiding terug op het werk en de opgedane ervaringen, en plannen zij het werk voor de volgende periode. Het stageboek vormt de basis voor deze besprekingen. De werkbegeleid(st)er mag het stageboek opvragen en inkijken. Stagiair(e) en werkbegeleiding kunnen beiden punten ter bespreking aanbrengen, maar de stagiair(e) zal hierin vrij snel initiatief nemen. De werkbegeleiding waakt erover dat alle aspecten van het pastorale werk voldoende onder de aandacht komen. De gespreksthema's komen uit de concrete werkervaring, gerelateerd aan de leerdoelen van de stagiair(e). Zij worden uitgediept in dialoog. De stagiair(e) maakt van de werkbesprekingen verslagen die in het stageboek worden opgenomen.

4) Een oordeel vormen

Op het einde van de stage stelt de werkbegeleid(st)er met behulp van een vragenlijst en een checklist (zie document 6a: eindevaluatie door de werkbegeleid(st)er) een schriftelijk verslag op waarin een beoordeling van de stagiair(e) als (toekomstig) pastor wordt gegeven.

De werkbegeleiding kan op verschillende manieren een oordeel vormen over de stagiair(e):

- door observatie van de stagiair(e) tijdens de verschillende stageopdrachten (een observatie-instrument is bvb. het schaduwen, zie document 9 in bijlage: schaduwen);
- door de wekelijkse werkbijeenkomsten en het lezen van het stageboek;
- door het opvragen van informatie aan collega's, personeel, vrijwilligers, pastoranten.

6.3. Persoonsgericht: door de supervisor

Tijdens de pastorale exploratiestage wordt leerbegeleiding aangeboden. Deze beoogt twee doelen:

1. De stagiair(e) een vrijplaats bezorgen waar hij of zij kan leren stilstaan bij stage-ervaringen. Wat zie ik allemaal gebeuren op de stageplaats? Wat doet dit met mij?

Deze ervaringen kunnen benoemd worden vanuit de ervaring van de leerbegeleider.

2. De stagiair(e) wordt gestimuleerd om de ervaringen te benoemen of te duiden vanuit een theologisch denkkader. De academische theologische opleiding van de stagiair(e) wordt verbonden met de ervaringen uit de pastorale exploratiestage.

De leergesprekken worden begeleid door dr. Anne Vandenhoeck, supervisor van de Faculteit Godgeleerdheid. De stagiair(e) neemt bij het begin van de stage contact op met de supervisor (Anna.Vandenhoeck@theo.kuleuven.be) om drie leergesprekken vast te leggen. Deze gebeuren best na telkens één derde van het totaal aantal praktijkuren. De leergesprekken vinden plaats in de Faculteit Godgeleerdheid. Een gesprek duurt ongeveer 1 uur. Het stageboek vormt het leermateriaal van de leergesprekken en wordt, via email, drie werkdagen voor elk leergesprek aan dr. A. Vandenhoeck (Anna.Vandenhoeck@theo.kuleuven.be) bezorgd. In onderling overleg wordt afgesproken hoe het stageboek verder vorm krijgt.

7. Evaluatie

De eindevaluatie wordt gehouden met de stagiair(e), de werkbegeleider, de stagecoördinator en de docent van dit opleidingsonderdeel⁷. De eindevaluatie richt zich op de beoordeling van het leerproces van de stagiair(e). Er wordt gekeken naar de groei in houding, inzichten, vaardigheden en theologische reflectie. De stagiair(e) maakt met behulp van een vragenlijst (zie document 7a: eindevaluatie door de stagiair(e)) een schriftelijk verslag, dat hij of zij voor de eindevaluatie bezorgt aan de werkbegeleiding, de stagecoördinator en de docent. De werkbegeleider maakt met behulp van een vragenlijst (zie document 6a: eindevaluatie door de werkbegeleider) een schriftelijke eindbeoordeling. De stagecoördinator maakt in overleg met de docent een eindrapport op.

De verdeling van de punten is als volgt: werkbegeleiding: 20 %, stagecoördinator: 30 %, docent: 50 %.

---

⁷ De hoofdpastor kan de eindevaluatie bijwonen als hij of zij betrokken is geweest in de werkbegeleiding van de stage.